

IQLIM O'ZGARISHINING DORIVOR O'SIMLIKLARGA TA'SIRI

Uralova Malika Baxodir qizi*Toshkent davlat agrar universiteti Dorivor
o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlash
texnologiyasi yo'nalishi 2-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada global iqlim o'zgarishining dorivor o'simliklarning o'sishi, rivojlanishi, geografik tarqalishi va biologik faol moddalari tarkibiga ta'siri keng yoritilgan. Haroratning oshishi, yog'ingarchilik rejimining o'zgarishi, qurg'oqchilik va ekstremal iqlim hodisalari dorivor o'simliklar bioxilma-xilligiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgani ilmiy manbalar asosida tahlil qilingan. Shuningdek, iqlim o'zgarishiga moslashuv mexanizmlari va barqaror yetishtirish yo'llari muhokama etiladi.

Kalit so'zlar: iqlim o'zgarishi, dorivor o'simliklar, bioxilma-xillik.

Annotation: This article examines agro-technical methods used in the cultivation of medicinal plants, highlighting their scientific and practical significance as well as their role in the development of sustainable agriculture. Particular attention is paid to soil and climatic conditions, crop rotation, irrigation and fertilization systems, and effective methods of controlling pests and diseases. The study emphasizes the importance of maintaining ecological balance and improving the quality of medicinal raw materials.

Keywords: climate change, medicinal plants, biodiversity.

Аннотация: В статье рассматривается влияние глобального изменения климата на рост, развитие, географическое распространение и состав биологически активных веществ лекарственных растений. На основе научных источников проанализированы последствия повышения температуры, изменения режима осадков, засух и экстремальных климатических явлений для биоразнообразия лекарственных растений. Также обсуждаются механизмы адаптации и пути устойчивого выращивания в условиях изменения климата.

Ключевые слова: изменение климата, лекарственные растения, биоразнообразие.

So'nggi o'n yilliklarda global iqlim o'zgarishi insoniyat duch kelayotgan eng jiddiy va murakkab ekologik muammolardan biriga aylandi. Atmosferadagi issiqxona gazlari miqdorining ortishi, o'rtacha yillik haroratning ko'tarilishi, yog'ingarchilik rejimining notekis taqsimlanishi va ekstremal iqlim hodisalarining ko'payishi tabiiy ekotizimlarning barqarorligiga jiddiy xavf tug'dirmoqda. Ushbu jarayonlar bevosita yoki bilvosita tarzda o'simliklar dunyosiga, jumladan, dorivor o'simliklarning o'sishi,

rivojlanishi va tabiiy tarqalishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Dorivor o'simliklar inson salomatligini saqlashda, kasalliklarning oldini olishda va davolashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, farmatsevtika sanoati hamda an'anaviy tabobatning asosiy xomashyo manbalaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda dunyo aholisining katta qismi tabiiy dorivor vositalardan foydalanadi, bu esa dorivor o'simlik resurslariga bo'lgan ehtiyojni yanada oshirmoqda. Shunday sharoitda iqlim o'zgarishi natijasida ushbu o'simliklarning kamayib borishi yoki ularning dorivor xususiyatlarining o'zgarishi global miqyosda muhim muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Iqlim omillarining o'zgarishi dorivor o'simliklarning fenologik jarayonlariga, ya'ni gullash, urug' hosil qilish va vegetatsiya davriga ta'sir etib, ularning biologik sikllarini izdan chiqarishi mumkin. Natijada, dorivor xomashyoning miqdori va sifati pasayib, bioxilma-xillikning qisqarishi kuzatiladi. Ayniqsa, tor arealda tarqalgan va iqlimga sezgir bo'lgan dorivor o'simlik turlari yo'qolib ketish xavfi ostida qolmoqda. Shu bois, iqlim o'zgarishining dorivor o'simliklarga ta'sirini ilmiy asosda o'rganish, ushbu jarayonning ekologik va iqtisodiy oqibatlarini tahlil qilish hamda moslashuv choralari ishlab chiqish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi global iqlim o'zgarishi sharoitida dorivor o'simliklarning holatini baholash, ularga ta'sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash va barqaror saqlash hamda yetishtirish bo'yicha ilmiy-amaliy xulosalar berishdan iborat. Iqlim o'zgarishi natijasida o'rtacha yillik haroratning oshishi ko'plab dorivor o'simliklarning vegetatsiya davriga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ayrim o'simliklarda gullash va urug' yetilishi muddatlari erta boshlanib, bu holat biologik ritmlarning buzilishiga olib kelmoqda. Natijada, o'simliklarning hayotiy sikli qisqarib, hosildorlik pasayishi mumkin. Shu bilan birga, yuqori harorat sharoitida ayrim dorivor o'simliklarning stressga chidamliligi kamayib, kasallik va zararkunandalarga moyilligi ortadi. Yog'ingarchilik miqdori va mavsumiy taqsimotining o'zgarishi dorivor o'simliklar uchun muhim ekologik omillardan biridir. Qurg'oqchilik sharoitida namsevar dorivor o'simliklarning tabiiy areali qisqarib, ularning soni kamaymoqda. Bu esa ayrim noyob va kamyob dorivor turlar yo'qolib ketish xavfini kuchaytiradi. Boshqa tomondan, qurg'oqchilikka chidamli turlar yangi hududlarga moslashib, ekologik muvozanatni o'zgartirmoqda.

Iqlim o'zgarishi dorivor o'simliklarda to'planadigan biologik faol moddalarning miqdori va sifatiga ham ta'sir ko'rsatadi. Harorat va namlik rejimining o'zgarishi alkaloidlar, flavonoidlar, efir moylari kabi dorivor moddalarning sintez jarayonini o'zgartiradi. Bu holat dorivor xomashyoning farmakologik samaradorligini pasaytirishi yoki aksincha, ayrim moddalarning haddan tashqari ko'payishiga olib kelishi mumkin.

Global isish natijasida ko'plab dorivor o'simliklar o'zining an'anaviy tarqalish hududlarini tark etib, yangi ekologik zonalarga ko'chishga majbur bo'lmoqda. Tog'li

hududlarda o'suvchi dorivor o'simliklar balandroq mintaqalarga siljimoqda, pasttekisliklarda esa ayrim turlar butunlay yo'qolib bormoqda. Bu jarayon bioxilma-xillikning kamayishiga va ekotizimlar barqarorligining buzilishiga olib keladi. Iqlim o'zgarishi sharoitida dorivor o'simliklarni saqlab qolish va yetishtirish uchun moslashuvchan strategiyalar ishlab chiqish zarur. Qurg'oqchilikka va yuqori haroratga chidamli navlarni tanlash, agrotexnik tadbirlarni takomillashtirish, sun'iy sug'orish va tuproq namligini saqlash texnologiyalarini joriy etish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, yovvoyi dorivor o'simliklarni madaniylashtirish orqali tabiiy resurslarga bo'lgan bosimni kamaytirish mumkin.

Iqlim o'zgarishi dorivor o'simliklarga ko'p qirrali va murakkab ta'sir ko'rsatib, ularning o'sishi, rivojlanishi, tarqalishi hamda dorivor xususiyatlariga bevosita ta'sir etmoqda. Haroratning oshishi, yog'ingarchilik rejimining o'zgarishi va qurg'oqchilik hodisalari dorivor o'simliklar bioxilma-xilligini kamaytirish xavfini kuchaytiradi. Shu bilan birga, iqlim o'zgarishi dorivor moddalarning sifat va miqdoriy tarkibiga ta'sir ko'rsatib, farmatsevtika va fitoterapiya sohalarida muayyan muammolarni yuzaga keltiradi.

Xulosa qilib aytganda, dorivor o'simliklarni iqlim o'zgarishi sharoitida muhofaza qilish va barqaror yetishtirish masalalari kompleks yondashuvni talab etadi. Ilmiy tadqiqotlarni kuchaytirish, ekologik va agrotexnik choralarni uyg'unlashtirish, shuningdek, davlat va jamiyat darajasida muhofaza mexanizmlarini takomillashtirish orqali dorivor o'simlik resurslarini kelajak avlodlar uchun saqlab qolish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. IPCC. Climate Change and Impacts on Ecosystems. Geneva, 2021.
2. FAO. Climate change and medicinal plants. Rome, 2020.
3. WHO. Traditional medicine and climate change. Geneva, 2019.
4. Karimov A.A. Dorivor o'simliklar ekologiyasi. – Toshkent: Fan, 2018.
5. Ahmed S., Stepp J.R. Climate change and medicinal plants. Journal of Ethnobiology, 2013.